

Spațiu public și moștenire culturală. Studiu de caz: *Arizona*

-Rezumatul tezei de doctorat-

Doctorandă: Andreea Pruncuț

Coordonator: Traian Vedinaș

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2014

În această lucrare mi-am propus să înțeleg rolul unui spațiu social – cafeneaua – pornind de la narațiunile celor ce îl utilizează. Am ales această temă pornind de la un caz concret: cafeneaua aleasă de mine (sau care m-a ales) a funcționat în orașul Cluj-Napoca din deceniul șase până în anul 2011, *Arizona*, fiind numele ei neoficial.

Am ales studierea unui fenomen microsocioal, printr-un demers calitativ, scopul principal fiind culegerea poveștilor de viață ale membrilor comunității informale conturate prin frecventarea unei cofetării clujene, ce funcționase până nu de mult ca salon sau cafenea literară, povești legate de experiența lor comună în spațiul public clujean. Aceste povești de viață au valoare de sine stătătoare prin faptul că vor rămâne ca documente, surse primare pentru cercetările viitoare, vom avea acces la o părticică din istoria recentă a României povestită și înțeleasă de către cei care au trăit-o.

Demersul se înscrie pe de-o parte în sfera mai largă a studiilor memoriei, narațiunile fiind sugestive deoarece ele relevă importanța spațiului și a locurilor simbolice ale orașului în constituirea unui reper nu doar pentru memoria individuală, ci și pentru cea socială. Utilizarea în comun a unui spațiu nu conduce doar la construirea/reinventarea aceluși spațiu, ci și la construirea de amintiri împreună. Amintiri ce la rândul au contribuit la re-construirea lui.

Studiul este și unul de antropologie urbană întrucât prin intermediul acestor narațiuni se va poate observa felul în care statul utiliza spațiul public pentru controlul populației, dar mai ales măsura în care individul sau indivizii au putut să-și aproprieze acest spațiu în ciuda represiunii sau făcând abstracție de aceasta, în perioada socialistă. În ceea ce privește perioada

postcomunistă, în narațiunile prezente în această lucrare este scoasă în evidență problema lipsei de interes pentru valorificarea unor spații urbane cu încărcătură simbolică pentru locuitorii orașului și care conduce la pierderea unor simboluri urbane locale ce ar putea contribui la identitatea culturală a orașului.

Studiul ar putea fi util și în domeniul sociologiei literaturii sau istoriei literare întrucât, *Arizona* fiind locul de întâlnire al literaților clujeni, narațiunile cuprind foarte multe referințe la și istorisiri legate de câmpul literar, iar majoritatea celor intervievați au activat sau activează în acest câmp.

Participanți la studiu sunt scriitorii, jurnaliștii și profesorii ce s-au întâlnit în localul *Arizona* (chiar dacă unii au mai făcut-o ceva mai rar după revoluție, iar alții au început frecventarea localului abia în perioada postdecembristă). O parte a lor ar putea fi considerată ca formând un grup informal mic. Am ales acest grup deoarece unii membrii ai săi se întâlneau până mai ieri în același local, numit în presa locală ”ultimul bastion al boemei clujene”. Localul a fost închis pentru reamenajare în luna iulie a anului 2011 și redeschiderea sa a avut loc în toamna lui 2013. Datorită amplasării sale a devenit în perioada comunistă loc de întâlnire pentru scriitori, jurnaliști și universitari, dar nu numai, accesul fiind liber, și a continuat să fie un salon literar mai bine de două decenii după caderea comunismului.

Ca metodă de cercetare am ales-o pe cea a interviurilor nestructurate, de tip povestea vieții, dar centrate pe tema cafenelelor (sau de cele mai multe ori a cofetăriilor) și a spațiului cultural și literar clujean. Pe lângă acestea am mai avut și discuții informale și neînregistrate cu participanții, dar și cu alți utilizatori ai spațiului care au preferat să nu participe la studiu.

Narațiunile individuale produse de participanți pentru acest studiu – interviurile – scot în evidență câteva aspecte ce ar putea fi analizate pentru a înțelege rolul acestui spațiu pentru cei ce l-au frecventat, dar și rolul său social în peisajul urban. Spațiul cercetat poate fi înțeles în mai multe feluri, interviurile scot pe de-o parte în evidență rolul său în prezent și felul în care amintirea nu funcționează ca întoarcere în trecut, ci ca aducere a trecutului în prezent prin accentuarea chestiunilor relevante azi, dar și prin reinterpretarea și analiza reflexivă a acestuia. În același timp aceste narațiuni ale unui spațiu devin și narațiuni ale identității individuale și sociale. Narațiunile participanților se construiesc prin întrepătrunderea evocării unor momente, evenimente, imagini și personalități culturale, dar mai ales prin reflecție asupra lor și asupra felului în care s-au conturat de-a lungul timpului relațiile dintre utilizatorii acestui spațiu.

Includ cafeneau Arizona în câmpul cultural deoarece ea a fost unul dintre locurile de întâlnire ale producătorilor de cultură clujeni, acest fapt reieșind atât din narațiunile celor cu care am discutat direct, cât și din alte interviuri consultate (ziare, reviste culturale).

Consider extrem de importantă prezența vocilor participanților în lucrarea propriuzisă, nu doar ca anexă a acesteia. Inițial am vrut să fac asta doar selectiv prin fragmente inserate în analiză, dar până la urmă, împreună cu conducătorul de doctorat am hotărât să introduc în întregime transcrierile interviurilor, sub forma unui capitol individual. Am luat această decizie din cel puțin două motive clare: primul pornește de la literatura de specialitate în ceea ce privește abordarea interviurilor de tip povestea vieții, astfel consider importantă considerarea participanților la studiu experți ai propriilor vieți, experiențe și povești de viață. Cel de-al doilea motiv vine în prelungirea celui dintâi și constă în faptul că participanții acestui studiu pot fi considerați experți nu doar datorită faptului că povestea le aparține, ei mai putând fi considerați experți și în ceea ce privește câmpul cultural/literar, întrucât au făcut parte din acesta, unii în ultimii '50 de ani, participând la producerea acestuia și cu siguranță și analizându-l și reanalizându-l în acest proces. Plasarea vocii lor în interiorul lucrării reprezintă astfel atât recunoașterea experienței lor de viață, cât și recunoașterea experienței lor profesionale precum și a rolului lor activ în dezvoltarea acestui studiu și a poziției de participanți activi, și nu simpli deținători ai unor informații valoroase.

Ipooteza mea este că acest spațiu a avut mai multe roluri simultan: a fost loc al întâlnirii, spațiu al *loisir*-ului, dar și un fel de instituție alternativă la instituțiile oficiale, importanța sa constând în faptul că a făcut posibilă întâlnirea, stabilirea de relații și astfel a facilitat schimbul de informații și cunoștințe. Consider că un astfel de spațiu a putut facilita sau susține intrarea în câmpul cultural, făcând posibilă și conturarea unui sentiment de apartenență la un grup, datorită căreia spațiul dobândește o încărcătură simbolică pentru cei ce-l utilizează. O parte dintre cei ce mi-au împărtășit povestea lor legată de acest loc s-au identificat pe parcursul narațiunii drept arizoniști, marcând prin aceasta apartenența la acest grup eterogen.

Fiind frecventată de mulți studenți, de literați, dar și de oameni obișnuiți, face ca experiențe personale legate de acest spațiu să fie multiple și diferite, așa cum observă chiar unii participanți la studiu. Întrucât identificarea și contactarea tuturor astăzi este dificilă, dar și pentru că am dorit să abordez tema prin intermediul interviurilor în adâncime, realizate față în față, am

ales participanții la studiu mai ales dintre cei care au frecventat spațiul și în ultima perioadă, această alegere făcând posibilă restrângerea eșantionului.

Faptul că subiectul acestui studiu este un spațiu ce ocupă mai degrabă loc virtual în memoria celor ce l-au utilizat și a cărui prezență fizică începe să fie ștersă de pe harta orașului prin modificarea elementelor fizice definitorii, consider necesară o discuție despre memorie și despre narațiunea pe care aceasta o poate construi la un moment dat. În acest sens am ales să analizez felul în care cei care au utilizat/locuit un spațiu în trecut spun povestea lui azi

Trecutul, istoria locului, așa cum apare în poveștile despre el pare a fi încorporat într-o poveste comună. De aceea voi încerca să înțeleg felul în care locul devine un spațiu simbolic în memoria colectivă a grupului. Grupul nu este unul clar conturat, specificitatea spațiului face ca el să fie deschis oricui, dar pentru mulți scriitori și intelectuali clujeni Arizona a fost *locul lor* de întâlnire. Prima parte a lucrării este bazată pe surse secundare de documentare cu ajutorul cărora am realizat contextualizarea temei...

În primul capitol am încercat să surprind legăturile dintre cafenea și mediul urban, instituția cafenelei fiind considerată un spațiu prin excelență urban (Grafe and Bollery: 2007). Acest capitol este împărțit în trei subcapitole: în primul am urmărit evoluția diacronică a cafenelei, subliniind că particularitatea spațiului a constat în faptul că a făcut posibile noi forme de socializare, dar și rolul ei în cultura europeană. În ceea ce privește spațiul românesc, pornind de la două studii dedicate cafenelelor și intelectualilor ce le frecventau am încercat să identific filierele pe care a intrat cultura cafenelei în România și importanța cafenelei pentru mediul literar și artistic, dar și corespondențele ce există între spațiul românesc și cel european. În cel de-al doilea subcapitol m-am axat pe felul în care spațiul urban este produs și reprodus prin felul în care el este utilizat, dar și prin felul în care el este citit și povestit de către cei care îl utilizează. În ultimul subcapitol am încercat să prezint legătura dintre cafenea și sfera publică așa cum a fost ea teoretizată de Jurgen Habermas întrucât lucrarea acestuia reprezintă un reper în literatura de specialitate ce se preocupă de studierea spațiului public, sferei publice, opiniei publice sau a cafenelelor.

În cel de-al doilea capitol am realizat o contextualizare socio-culturală și istorică a poziției și importanței scriitorului în spațiul public românesc în perioada comunistă și postcomunistă pornind atât de la studiile unor autori străini, cât și de la cele autohtone.

În cel de-al treilea capitol al acestei prime părți am prezentat câteva definiții ale memoriei sociale și ale memoriei colective încercând să surprind legătura dintre acestea, moștenirea culturală urbană și identitatea narativă.

Partea a doua a lucrării reprezintă studiul de caz propriu-zis și este la rândul ei împărțită în două capitole.

În primul capitol am prezentat metodologia utilizată oprindu-mă atât asupra unor aspecte teoretice ce privesc studiul de caz și metoda interviului, dar și asupra particularităților și evoluției cercetării efectuate de mine.

Cel de-al doilea capitol reprezintă o analiză a temelor recurente în narațiunile participanților la studiu, oprindu-mă mai ales asupra acelor aspecte ce se referă la cafenea/cofetărie și spațiul cultural/literar clujean și/sau românesc în încercarea de a surprinde rolul pe care Arizona l-a avut în câmpul cultural clujean și asupra statutului ei de bun simbolic al orașului.

Concluziile sunt prezentate în final. Consider că existența unui astfel de loc de întâlnire a contribuit la conturarea unei apartenențe la o comunitate sau grup a celor cu ”afinități literare” și a facilitat întâlnirea acestora într-un spațiu public informal ce permitea intrarea liberă, facilita spontaneitatea întâlnirii, dar importanța Arizonei (și a cafenelei în general) a constat mai ales în faptul că presupunea interacțiune față-în-față.

Partea a treia este alcătuită din narațiunile propriu-zise, după cum spuneam la început am ales să prezint în extenso vocea participanților pe de-o parte deoarece îi consider pe aceștia experți, pe de altă parte deoarece astfel poate fi observată nu doar tematica abordată de aceștia, ci felul în care s-au construit aceste narațiuni, mai mult sau mai puțin împreună cu mine, în funcție de caz. Fiecare interviu este precedat de o contextualizare a situației în care a fost realizat.

Anexa 1 prezintă profilul participanților, în majoritatea cazurilor ele fiind preluate din dicționare literare de autori sau de pe site-ul Uniunii Scriitorilor Filiala Cluj, întrucât profilul profesional este cel relevant în acest context.

Anexa 2 prezintă un index tematic, am încercat să evidențiez temele principale prezente în interviuri, în mare parte ele sunt cele discutate în capitolul al doilea al părții a doua, astfel încât să facilitez și o lectură tematică a acestora.

Consider că lucrarea de față poate contribui la sublinierea importanței cafenelei în peisajul urban, dar și la (re)cunoașterea importanței unui spațiu simbolic al Clujului pe plan cultural, din păcate lăsat să dispară din acest peisaj. Am reușit prin demersul meu să surprind o mică parte din povestea acestui loc prin intermediul poveștilor spuse de câțiva dintre cei ce l-au frecventat.

Cuprins

Rezumat	Error! Bookmark not defined.
Introducere	Error! Bookmark not defined.
Partea I	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 1.....	Error! Bookmark not defined.
1.1. O istorie a cafenelei europene	Error! Bookmark not defined.
1.2. Producerea spațiului urban.....	Error! Bookmark not defined.
1.3. Spațiu public și spațiu privat.....	Error! Bookmark not defined.
1.4 Interacțiune ritualică și energie emoțională	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 2. Scriitorul în comunism și postcomunism	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 3. Memorie, memorie socială și moștenire culturală urbană....	Error! Bookmark not defined.
Partea a II-a	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 4. Studiu de caz: <i>Arizona</i>	Error! Bookmark not defined.
4.1 Metodologia cercetării	Error! Bookmark not defined.
4.2 <i>Arizona</i> – analiza interviurilor	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Partea a III-a.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 5. Memorie socială în interviuri	Error! Bookmark not defined.
5.1. „...această cafenea care de fapt nu a existat niciodată”	Error! Bookmark not defined.
5.2.„...nu era <i>Arizona</i> mea, era <i>Arizona</i> noastră”	Error! Bookmark not defined.

- 5.3. „Echinoxul a alimentat *Arizona*” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.4. „...era o modă, cred eu, ca studenții să meargă prin cafenele...” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.5. „Era un punct de întâlnire aproape obligatoriu cu colegii de redacție” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.6. „Un oraș care își reprimă, își deconstruiește, își demitizează propria lui amprență ” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.7. „...sentimental a însemnat un reper în memorie, în arhiva asta mare, vastă, plină de fleacuri a memoriei” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.8. „Eu cred că a fost o stare de spirit până la urmă și sunt bucuros că am trăit-o” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.9. „Trebe foarte multe povești... legate de *Arizona*, ca să devină un întreg” **Error! Bookmark not defined.**
5. 10. „...plăcerea de a merge să te întâlnești este mult mai puternică atunci când lucrurile nu merg foarte bine” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.11. „...era un mod de comunicare, comuniune și solidaritate” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.12. „...un fel de piață de idei, de relații, de informații” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.13. „Viața mea s-a schimbat complet odată cu revoluția...” **Error! Bookmark not defined.**
- 5.14. „O cafenea se consacră ca mit cultural prin fidelitatea în timp a câtorva personalități” **Error! Bookmark not defined.**
- Bibliografie **Error! Bookmark not defined.**
- Anexa 1 Index tematic **Error! Bookmark not defined.**
- Anexa 2 Prezentarea participanților **Error! Bookmark not defined.**

Cuvinte cheie: cafenea, cafenea literară, spațiu public, memorii, memorie socială, moștenire culturală, loc de întâlnire, intelectuali, scriitori